

## ARISTOTELÉS

Aristotelés (384-322 p.n.l.), najväčší filozof staroveku, prenikavo zasiahol svojou mysliteľskou činnosťou do mnohých vedných odborov. Niektoré z nich, napríklad vedu o logike a biológii, sám založil, položil aj základy sústavnej filozofie ako snahy „porozumieť tomu, čo je“. Encyklopedicky zhrnul dovtedajšie poznatky myslenia a vedy, pri viacerých textoch a myšlienkach sa vedú spory o jeho autorstve. Jeho dielo je dodnes so záujmom študované, hoci z pôvodných predpokladaných 200 traktátov sa zachovalo iba 31 (ktoré obsahuje 1500 strán husto písaného textu - podľa Remišová, 2008). O rozsahu Aristotelových vedeckých záujmov svedčí aj skutočnosť, že súbor dochovaných Aristotelových diel obsahuje spisy logické, ontologické, prírodnofilozofické a prírodovedné, etické, politické a rozpravy o slovesnom umení. Vyznal sa a bádal v oblasti anatómie, astronómie, biológie, ekonómie, embryológie, estetiky, etiky, etnografie, geografie, geológie, lingvistiky, literatúry, logiky, metafyziky, meteorológie, politológie, rétoriky, teológie, výchovy a vzdelávania.

V tejto práci uvádzam myšlienky z viacerých Aristotelových diel, aj keď sa primárne sústredím na jeho názory súvisiace s psychológiou. Vo všetkých jeho dielach sa nachádzajú cenné myšlienky, ktoré sú navzájom prepojené, súvisiace a v mnohých aspektoch sa múdro dotýkajú psychológie človeka, jeho správania a života v spoločnosti - sociológie. Práca je rozsiahlejšia, než bolo zadanie, lebo Aristotelove dielo si aspoň takúto pozornosť zasluhuje.

Aristotelova životná cesta (podľa úvodu k Aristotelovej Poetike (2009), Remišovej (2008) a Stanfordskej filozofickej encyklopédie) sa začala v roku 384 p.n.l. v macedónskej časti severovýchodného Grécka v mestečku Stagira (transliterácia Stageira), v rodine osobného lekára macedónskeho kráľa. Vo veku asi 17-tich rokov sa pripojil k Platónovej Akadémii a zotrval v nej 3 roky. Po Platónovej smrti odišiel do maloázijského Assu (neskôr Lesbos), ktorý mu poskytol dobré podmienky pre výskum rôznych foriem života (dnešnej „všeobecnej biológie“). Oženil sa s Pythiadou, neterou kráľa Hermeia, s ktorou mal dcéru Pythiadu. V roku 341 ho vyzval kráľ Filip, aby vychovával jeho syna Alexandra, Aristoteles ponuku prijal, ale po siedmich rokoch sa s megalomanským Alexandrom rozlúčil. Aristoteles sa v roku 334 vrátil do Atén, kde v gymnáziu neďaleko svätyne Apolóna Lykeia vybudoval školu s názvom Lykeon (Lýceum). Prednášal svojim žiakom i širšiemu publiku a jeho stúpencov nazývali „peripatetici“ - „tí, čo chodia sem a tam“, pretože mali záľubu počas filozofických rozhovorov prechádzať sa v tienistom stĺporadí (peripatoi) gymnázia. Keď zomrela Pythiada, oženil sa s Herpyllidou, s ktorou mal syna Nikomacha. Po Alexandrovej smrti musel kvôli nevraživosti Aténčanov voči Macedóncom emigrovať a v roku 323 sa uchýlil na ostrov Chalkis v Euboi (aby sa vyhol súdному procesu, ktorý pripomínal ten Sokratov), kde o rok na to zomrel.

Revolučný význam gréckeho myslenia spočíval v tom, že sa odvrátilo od mytologického vysvetľovania sveta a že podniklo veľkolepý pokus vysvetliť ho ako racionálnu jednotu, t.j. uviesť ho so všetkými jeho predmetmi, počínajúc vesmírom a končiac mysliacim človekom, do obsiahlej systematickej súvislosti s vylúčením zásahu nadprirodzených síl. Tak sa v oblasti filozofického myslenia zrodil princíp kauzality, ktorý nabádal mysliteľov k tomu, aby vo všetkom dianí hľadali prirodzené príčiny a odhaľovali súvislosti medzi príčinami

a účinkami. Aristotelovo skúmanie kategórií pohybu, priestoru a času svedčí o dialektickosti jeho myslenia.

V súlade s Platónom rozoznáva Aristoteles na každej veci látku (hýlé) a tvar-formu (morfé, idos). Na rozdiel so Platóna neumiestňuje idey mimo sveta, ale tvrdí, že sú v predmetoch samých. K tomu, aby vznikli konkrétne veci, sú potrebné štyri faktory: látka, tvar, účel a hybná príčina. Látka je možnosťou, tvar skutočnosťou, prechod od možnosti ku skutočnosti sa realizuje pohybom. Podľa Bruggera (1994) zakladal Aristoteles pravdivosť ľudského poznania nie na nejakých transcendentných, od vecí skúsenosti odlúčených ríšach ideí, ale na formách obsiahnutých vo veciach a tvoriaci reálny náprotivok ľudských pojmov. Tvrdil, že zmyslová skúsenosť a abstrakcia rozvažovania spoločne pôsobia pri tvorbe a rozvoji ľudského poznania. Duchovné poznanie človek nenadobúda tvorivo zo seba, ale prostredníctvom určujúceho vplyvu zmyslov, pritom však nie je úplne pasívny, ale pôsobí spontánnou silou činného intelektu (intellectus agens), odlišného od intelektu pasívneho. Iba činný intelekt je nesmrteľný a tiež nevzniká plodením, ale prichádza „zvonku“.

Skutočnosť je vyšším a lepším stupňom existencie ako možnosť. Zmenu možnosti na skutočnosť môže spôsobovať iba taká príčina, ktorá je sama skutočnosťou, keďže svet a dianie v ňom je večné, musí existovať príčina pohybu, ktorá je takisto večná, avšak nehybná - prvý hýbateľ, boh. Základnou charakteristikou boha je to, že je čistým myslením, myslením ktoré myslí seba samé. Prvý hýbateľ, pretože je absolútne dokonalý, uvádza hmotný svet do pohybu ako predmet lásky. Tento prvý hýbateľ je rozum, účel, zákon, ktorý je najvyššou zábezpekou poriadku vo svete. Boh ako prvý hýbateľ je prijímaný nie ako stvoriteľ sveta, ale ako najrýdzejšia činnosť (noésis noésos = myslenie myslenia).

Spis O duši je prvým systematickým spracovaním psychologickéj sústavy vo vede a opiera sa o filozofické analýzy a základné metafyzické rozhodnutia autora. V súlade s antickým chápaním tejto problematiky prináša toto dielo výklad názorov tak o povahe ľudskej psychiky ako aj o princípoch života vôbec, výklad metód psychológie a princípov života, rozbor definície duše, porovnanie zmyslov a vnímania s myslením a poznaním. Spis obsahuje aj kapitoly o spoločnom zmysle, obrazivosti, činnom a trpnom rozume, myslení, poznávaní, a žiadostivosti. Objav dôležitosti pohybu a hmatu (telesnosti) pre pochopenie duše ako princípu života a ich funkcií patrí k základným postrehom filozofickej psychológie. V Aristotelés (1984) sa nachádza aj súbor deviatich kratších spisov Malé prírodovedné pojednania, ktoré sú poňaté ako relatívne samostatné doplnky k dielu O duši. Autor sa v nich zaoberá problematikou vnímania, pamäte, spánku, snov, dlhovekosti a krátkovekosti, mladosti a staroby, dýchania, života a smrti.

Spis O duši sa tradične člení do troch kníh, v obsahu ktorých sa rozlišujú tieto tematické celky:

1. Úvod a pokus o vymedzenie oblasti psychológie
2. Zhrnutie a kritické zhodnotenie názorov predchodcov
3. Výklad vlastného poňatia duše ako princípu života, pojednania o jej zložkách a piatich zmysloch.
4. O rozume, myslení a poznaní
5. O príčinách pohybu živých bytostí
6. Dodatočné poznámky k problematike zmyslov.

Dušu Aristoteles vo Veľkej etike (2010) delí na dve časti, na rozumovú a rozum postrádajúcu. V rozumovej sú rozumnosť, dôvtip, múdrosť, učelivosť, pamäť a podobne, v časti rozum postrádajúcej sú tie, ktoré sa uvádzajú ako zdatnosti: umiernenosť, spravodlivosť, statočnosť, a ktoré ešte iné majú vzťah k mravnosti a sú bezpochyby chvályhodné.

Pri výkladoch duševných javov rozlišuje Aristoteles medzi dušou ako princípom života a rozumom ako princípom myslenia. Metóda, ktorú používa pri skúmaní psychických javov, je v zásade rovnaká ako v iných úsekoch jeho filozofie prírody. K základným zložkám tejto metódy patrí čo najpresnejšie vymedzenie predmetu rozboru, kritické zhodnotenie názorov predchodcov, dôsledná aplikácia všeobecných základných princípov Aristotelovej filozofie (pojmy látky a tvaru, možnosti a skutočnosti a iné), využívanie analógie, stále konfrontovanie podávaného výkladu so skúsenosťou, orientácia na logické vysvetlenie skúmaných javov a upresňovanie rozsahu príslušných pojmov. Pracuje pritom predovšetkým s pojmovými dvojicami látky a tvaru-formy (*hýlé - morfé*), možnosti a skutočnosti (*dynamis - energeia* resp. *entelechia*) a s pojmi podstaty (*úsiá*) a bytnosti (abstraktnej podstaty - *to tién einai*).

Prvým hlavným znakom Aristotelovej psychológie je skutočnosť, že dušu chápe ako všeobecný princíp života, ktorý je spoločný všetkým živým bytostiam, rastlinám, zvieratám i človeku. Pojem *psýché* je pritom presne vymedzený tak, že ho Aristoteles môže použiť k racionálnemu vysvetľovaniu psychických javov a života vôbec. Druhým hlavným rysom je nové chápanie vzťahu medzi duševnými a telesnými procesmi. Aristoteles dochádza k záveru, že všeobecné ako jedna zložka „zložených podstat“ (t.j. tvar, ktorý je rovnaký u všetkých bytostí daného druhu) má svoje súcno iba v nich a nie je od nich v skutočnosti oddeliteľné (podľa prekladateľa Aristotela, 1984, M.Mráza).

Živé je podľa Aristotela všetko, čo sa samo môže pohybovať, vyživovať, čo sa rozmnožuje a čo tak či onak vníma. Všetko čo žije, sa skladá z dvoch zložiek - z tela ako látky a z duše ako formy. Duša nemôže podľa Aristotela existovať bez tela a zároveň nie je telom. Duša je príčinou a princípom živého tela - ako zdroj pohybu. ako účel ku ktorému pohyb smeruje a ako reálna podstata (forma) živých telies. Aristoteles hovorí o prioritě duše pred telom, časovú prioritu duše, rovnako ako jej prežitie po smrti, Aristoteles odmieta (predhovor J.Netopilíka k dielu Človek a příroda, 1984).

Aristoteles rozlišuje tri zložky duše, ktoré zodpovedajú rozdielu medzi tromi hlavnými stupňami organických bytostí, t.j. rastlinami, živočíchmi a človekom. Najnižšiemu stupňu náleží iba zložka s činnosťou vegetatívnou („duša vyživovacia“ - *psýché threptiké*), ktorá je spoločná všetkým živým bytostiam. U vyššieho stupňa pristupuje ďalšia zložka, ktorá je zdrojom pociťovania a vnímania („duša vnímavá“ - *psýché aisthétiké*). Touto zložkou sa odlišujú živočíchovia od rastlín. Najvyššia zložka rozumová („duša mysliača“ - *psýché noetiké*, resp. *dianoetiké*) tak náleží v prírode iba človeku. Nižšie zložky tak môžu byť bez vyšších (rastliny nevnímajú, živočíchovia okrem človeka nemajú rozum), ale nie naopak: vo vyšších zložkách sú vždy zahrnuté aj nižšie a tvoria s nimi jednotu. Sú akýmsi základom, bez ktorého by vyššia zložka nemohla byť a pôsobiť (predpokladom vnímania je udržanie daného človeka pri živote, rozumová činnosť je zase závislá na vnímaní). Nejde teda o zložky, ktoré sú od seba nejakou reálne oddelené, ale o rôzne stupne pôsobnosti jedného a toho istého princípu.

V diele O duši opísal Aristoteles päť zmyslov - zrak, sluch, chuť, čuch a hmat. Okrem toho poukázal na jednotnosť vedomia, vďaka ktorej zmyslová duša údaje jednotlivých zmyslov spája do celkového vnímania a zároveň vníma pohyb, veľkosť, počet a polohu. Preto nad jednotlivými zmyslami musí existovať spoločný zmysel, ktorý podľa Aristotela sídli v srdci. Duša je podľa neho nerozlučne spojená s telom a tvorí s ním organický vegetatívne zmyslovo rozumný celok. V tomto celku nie je nejakou dodatočnou zvláštnosťou, ale tkvie v ľudskej vyživovacej a zmyslovej duši a robí ju schopnou myslenia.

Človek v duchu Aristotelovej koncepcie myslí v celej svojej ľudskej štruktúre, nielen v nejakej oddelenej časti. Preto je rozum stotožňovaný s dušou, s entelechiou ako formou ľudského tela. Vyživovacia a zmyslová duša tvorí u človeka látku k uskutočneniu jemu vlastnej formy - rozumu. Pôsobením rozumu sa žiadostivosť a pud stáva vôľou a predstava poznaním. Aktivita rozumu sa podľa Aristotela prejavuje dvojakým spôsobom - ako myslenia a ako uvažovanie. Mysliaca mohutnosť má za svoj predmet pravdu kvôli nej samej, zatiaľčo uvažovacia schopnosť smeruje k pravde kvôli praktickým cieľom. Myslenie je základnou mohutnosťou rozumu. Rozum existuje len v akte myslenia, mimo myslenia je nanajvýš možnosťou myslenia. V skutočnosti človek podľa Aristotela nie je ničím, pokiaľ nemyslí. Rozum poznáva nielen bytie, ale aj dobro. Človek túži po dobre a usiluje oň. K jeho dosiahnutiu môže spieť pod vedením buď nerozumnej žiadostivosti alebo rozumového usudzovania. Rozum, ktorý pozná čo je to dobro, má riadiť a usmerňovať chovanie človeka. Vôľa je žiadostivosť riadená rozumom, myslenie zamerané na konanie. V spise O duši Aristoteles zaujímavo vylíčil úlohu žiadosti v duševnom živote človeka, vzťahy medzi vôľou a žiadosťami, ktoré sa neraz stávajú rozpornými (predhovor J. Netopilíka k Aristotelovmu Člověk a příroda, 1984).

Podľa Miroslava Okála, prekladateľa Aristotelovej Poetiky, sa Aristoteles v Lýceu nevenoval len prednášaniam, ale počas 12 rokov nazhromaždil okolo seba žiakov, ktorých nabádal od práce, rozdelil im úlohy a dozeral na ich činnosť. Iba tak sa mohlo stať, že v jeho škole vznikli také rozsiahle a jednotlivcami nezvládnuteľné spisy. Ešte za Platónovho života písal Aristoteles podľa vzoru svojho učiteľa dialógy, v ktorých však dialóg bol len vonkajšou formou a hlavnou vecou bol súvislý výklad. S pomocou svojich žiakov nazhromaždil a spracoval veľmi rozsiahly materiál, čoho príkladom je súpis víťazstiev v pýtických a olympijských závodoch, súpis vynálezov, popis zvierat a popis ústav 158 gréckych štátov. Z celej tejto činnosti sa zachovala len neúplná Aténska ústava, objavená v roku 1891. V Remišová (2008) je Aristotelovi venovaná veľmi rozsiahla ucelená časť textu. Prehľadne sumarizuje jeho život a rozvoj myslenia, ako aj dôležité pojmy jeho učenia: praktické vedenie, blaženosť, zdatnosť konania, etické zdatnosti, učenie o strede, vášne, slasť, rozumové zdatnosti, morálna voľba, spravodlivosť, priateľstvo a teoretický život.

Aristoteles vo svojom diele O duši, rovnako ako v iných dielach, podrobne preskúmal a opísal duševné činnosti, utriedil ich a tým sa stal zakladateľom psychológie. Človeku objasnil mnohé stránky jeho duševného života a sociálnej role. Jeho spisy majú veľký význam aj pre teóriu poznania. Podľa Stanfordskej filozofickej encyklopédie sa najdôležitejšie zachované Aristotelove diela rozdeľujú obvykle podľa tejto schémy:

ORGANON	TEORETICKÉ VEDY	PRAKTICKÉ VEDY	PRODUKTÍVNE VEDY
---------	-----------------	----------------	------------------

Katégorie	Fyzika	Nikomachova etika	Rétorika
O vyjadrovaní (interpretácii)	O vzniku a zániku	Eudemova etika	Poetika
Prvé analytiky	O nebi	Veľká etika (Magna moralia)	
Druhé analytiky	Metafyzika	Politika	
Topiky	O duši	Aténska ústava	
O sofistických dôkazoch	Malé prírodovedné spisy		

K Malým prírodovedným spisom sa obvykle zaraďujú aj diela História zvierat, Časti zvierat, Pohyb zvierat, Meteorológia, Rast zvierat, Vývoj zvierat.

Zo zachovaných Aristotelových spisov teda tvoria prvú skupinu spisy neotické a logické, ktoré sú zhrnuté pod spoločným názvom Organon, čiže nástroj, ktorý potrebujeme na filozofiu a vedeckú prácu. Obsahujú 6 spisov, v ktorých Aristoteles preberá jednotlivé časti logiky od najabstraktnejších foriem poznania, akými sú kategórie, cez náuku o vetných čiastkach, učenie o súde a dôkaze, sylogizme, indukcii, definícii a rozlišovaní, až po učenie o klamných dôkazoch. (Okál, úvod k Aristotelovej Poetike, 2009).

Druhú skupinu tvoria spisy prírodovedecké a metafyzické. Hovoria jednak o princípoch prírodného diania (o látke, tvare, pohybe a celi), jednak o vesmíre a vesmírnych telesách, o prírodných javoch ako je príliv, odliv, zemetrasenie, teplo, chlad. Aristoteles podal i porovnávaciu anatómiu a fyziológiu asi 500 druhov zvierat, písal o duši a nižších stránkach duševného života a o bohu.

V tretej skupine svojich spisov (etických a politických) Aristoteles poukázal na blaženosť ako cieľ ľudského života; treba ju hľadať v dokonalom rozvinutí všetkých schopností ľudí, a to tak v činnosti praktickej ako aj v činnosti teoretickej. Podmienkou tejto blaženosti je cnosť - trvalý stav duše, ktorý je v strede medzi dvoma extrémami. Do skupiny spisov rétorických a poetických patria tri knihy o rečníctve, ktoré Aristoteles pokladal za schopnosť prehovoriť o každej veci, ktorá sa hodí na rozhovor, a jedna kniha Poetiky.

Podľa Vacura (2009), rozoznáva Aristoteles 10 kategórií (ktoré uvádza vo svojom diele iba na dvoch miestach). Sú to základné formy bytia, najvyššie pojmy, ktoré nemajú nadradený pojem. Od nich sa odvodzujú všetky rody, druhy a vlastnosti a cez ne sú skúmané predmety a veci. Kategórie Vacura prehľadne uvádza v tabuľke:

	Katégorie	Príklad
1	Podstata (substancia)	človek, kôň
2	Kvantita	dvojlakt'ové, trojlakt'ové
3	Kvalita	biele, znalé gramatiky
4	Vzťah	dvojnásobné, polovičné, väčšie
5	Miesto	v Lýceu, na námestí
6	Čas	včera, vlni
7	Poloha	leží, sedí
8	Mať	má topánky, má zbroj
9	Činnosť	reže, páli
1	Trpnosť	je rezaný, je pálený

0		
---	--	--

Vacura konštatuje, že Aristotelove kategórie zodpovedajú do istej miery súčasnému lingvistickému druhu slov: kategórii podstaty zodpovedajú podstatné mená, kvalite adjektíva (prídavné mená), kategórii kvantity číslovky, času adverbiá (príslovk.určenia) času, kategórii miesta adverbiá miestne, polohu intransitívne slovesá, kategórii činiť adjektívne slovesá a kategórii trpieť pasívne slovesá.

V úvode k Aristoteles (2011) sa spomína zaujímavé zistenie - Aristoteles napísal spolu tri etiky: Veľkú etiku, Etiku Nikomachovu a jej inú verziu - Etiku Eudémovu. O Veľkej etike sa dnes hovorí ako o samostatnom diele, ktoré vzniklo skôr ako dve ďalšie a z hľadiska formy sa podobá Etike Nikomachovej. Tá je najznámejšia a najčítanejšia a je pomenovaná po Aristotelovom synovi, ktorý ju pravdepodobne vydal po smrti svojho otca. Etika Eudémova nesie meno Aristotelovho žiaka, ktorý ju mal nielen vydať podľa prednášok svojho učiteľa, ale ju aj čiastočne prepracovať.

Zásadné slová o etike zaznievajú hneď v úvode Veľkej etiky (Magna Moralia, 2010): „*Etika je teda zrejme časťou, ba východiskom politickej vedy. A vôbec sa mi zdá, že táto veda by sa mala správne nazývať nie „etika“ ale „politika“*“. Lebo nie je možné, aby niekto dokázal jednať politicky bez toho, aby bol „(po)riadny“, teda aby mal k tomu požadované zdatnosti. Ak niekto chce konať v politickom živote, musí byť jeho povaha (po)riadna.

Aristoteles zaraďuje spravodlivosť medzi etické cnosti. Spravodlivosť podľa neho patrí do oblasti dobrého a správneho konania, ktoré človeka vedie k jeho cieľu, plnému životu ako forme šťastia. Spravodlivosť teda nie je formou rozumovej cnosti ako formy a schopnosti správneho teoretického poznania, nie je to dianoetická činnosť, ktorá sa sprostredkúva učením a skúsenosťou. Je formou povahovej cnosti, cnosťou charakteru či etickou cnosťou, ktorá sa získava nácvikom konania a privyknutím na konanie, ktoré je orientované na určitý cieľ, Všeobecne o nej možno povedať, že je to „*stav, na základe ktorého sú ľudia schopní spravodlivo konať a skutočne aj spravodlivo konajú a chcú to, čo je spravodlivé.*“ Spravodlivosť nie je iba ľudská vlastnosť, ale aj norma, všeobecne platný zákon, ktorému zodpovedá spravodlivé konanie (Aristotéles, 2011).

Vo Veľkej Etike autor nahliada, že každá náuka (*epistémé*) a mohutnosť (*dynamis*) má určitý cieľ, a to dobro, lebo ani žiadneho vedenia ani mohutnosti nie je cieľom zlo. Ak teda každá mohutnosť má za cieľ dobro, tak zjavne cieľom najlepšej mohutnosti je najlepšie dobro. Vskutku však politická náuka je najlepšou mohutnosťou, takže jej cieľom je dobro. Musíme teda hovoriť o dobre, a to nie o dobre zhola, ale o dobre pre nás, nejde totiž o dobro bohov, ale musíme hovoriť o dobre v obci.

Delenie dobier podľa Aristotela (Magna Moralia, 2010):

1. A) Jedny dobrá sú ctené, B) iné chválené, C) iné sú mohutnosťami. Čestnými nazýva také, čo je božské, lepšie ako je duša, duch, to čo je prvotnejšie, počiatok a podobne. Čestnými sú tie dobrá, s ktorými je spojená česť (*tímé*). Teda aj zdatnosť je niečo čestného, pretože sa ňou každý stáva čestným, riadny, ten totiž dospel k povahe zdatnosti. Chvályhodnými sú napríklad zdatnosti, lebo od konania v zhode s nimi vzhádza chvála. Mohutnosťami sú napríklad vláda, bohatstvo, sila a krása, lebo tieto môže aj riadny človek použiť nesprávne, zle, preto sa také dobrá nazývajú

- mohutnosťami. D) štvrtým dobrom je to, čo dobro uchováva a zjednáva, napríklad telesné cvičenia zdravia.
2. Jedny z dobier sú vždy žiaduce, druhé nie. Spravodlivosť a ostatné zdatnosti sú vždy a všade žiaduce, zatiaľčo sila, bohatstvo, moc a podobne nie sú žiaduce ani vždy ani všade.
  3. Jedny z dobier sú cieľom, druhé nie sú cieľom. Napríklad zdravie je cieľom, ale to, čo sa deje pre zdravie cieľom nie je. A všade, kde tomu tak je, je cieľ cennejší. Zdravie napríklad je niečo cennejšieho než prostriedok ku zdraviu a vôbec, vždy všeobecne cennejšie je to, pre čo je aj to ostatné.
  4. Medzi samými cieľmi cennejším je vždy zavŕšený než nezavŕšený. Zavŕšený je vtedy, keď už nič nepotrebuje ak tu je, nezavŕšený je vtedy, keď k tomu potrebuje ešte niečo aj tu je. Napríklad, ak tu je (len) spravodlivosť, potrebujeme k tomu ešte mnoho vecí. Ak tu však je blaženosť (*eudaimonía*), nepotrebujeme k tomu už nič. Toto teda, zavŕšený cieľ, je ono najvyššie dobro pre nás, ktoré hľadáme, zavŕšený cieľ je tak dobrom a cieľom iným dobier.
  5. Dobra sú jednak v duši (napríklad zdatnosti), jednak v tele (napríklad zdravie, krása), jednak vonkajšie (bohatstvo, vláda, česť). Z nich dobrá v duši sú najlepšie. Dobrá v duši sa triedia na tri - na rozumnosť, zdatnosť a príjemnosť (libosť). Cieľom dobier a dobrom najzavŕšenejším je blaženosť, hovoríme, že je to isté „dobro konat“ a „dobro žiť“.

V etike je cieľ človeka popísaný ako *eudaimonia* - blaženosť, spočívajúca v rozvoji cnosti, v najvyššej forme je však charakterizovaná ako hľadanie pravdy. Slasť je len ehom dosiahnutej dokonalosti. V politike sa učí prirodzený pôvod rodiny a štátnej pospolitosti. Aristoteles svoje učenie založil na dôkladnom a uvážlivom historicko-kritickom vysporiadaní sa so svojimi predchodcami (Brugger, 1994). Cieľ videl Aristoteles v nájdení najušľachtilejšieho šťastia, čo môžu dosiahnuť len cnostní ľudia, ktorí pestujú mravné a rozumové cnosti. Cnosti delí na rozumové (dianoetické) a mravné (etické). Etika je u Aristotela filozofiou konania, nielen poznávania, lebo ani morálka nemá byť vecou poznania, ale konania a praxe, pretože bez toho sa človek nemôže stať mravným. Mravné cnosti sú stredom medzi dvoma krajnosťami, napr. statočnosť je stredom medzi zbabelosťou a nerozvážnou smelosťou, štedrosť medzi márnosťou a skúposťou a pod.

Podľa Brugger (1994) je česť, alebo preukazovanie cti podľa Aristotela vonkajším znakom poznania nejakej prednosti inej osoby tým, že sa dáva najavo jej vnútorné vysoké hodnotenie. Toto hodnotenie je o sebe dôležitejšie než jednotlivé vonkajšie diania. Česť normálne predpokladá pravdu určitej prednosti ctenej osoby. Najprednostnejším predmetom cti je mravná *počestnosť*, *vnútorná česť*. Ak osoba nachádza vysoké mravné hodnotenie u väčšieho okruhu súdnych osôb, potom má *dobrá povest'*. Česť a dobrá povest' sú dôležité statky pre mravné snahy jedinca a pre život v spoločenstve. Preto je riadne usilovanie o česť a dobrú povest' dovolené, ba dokonca nutné.

V Aristoteles (2011) sa uvádza: Dobro je to, k čomu všetko smeruje. Každý človek usudzuje správne o tom, čo vie a je dobrým sudcom v takých veciach. O jednotlivéj veci teda správne usudzuje odborník v tej veci, všeobecne však človek všestranne vzdelaný. Preto sa mladý človek nehodí za poslucháča prednášok o štátovede, lebo nemá ešte skúsenosti v životných činnostiach a prednášky práve z nich vychádzajú a ich a týkajú.

Podľa A.Kříža, prekladateľa Aristotelovej Politiky (2009), je podľa autora ľudský život v štáte nadriadený stádovému životu zvierat. Tie sa zhľukujú len na základe nevedomého

inštinktu po potrave, ich združovanie má základ iba vo vlastnostiach rázu fyziologického. U človeka však k prirodzenému pudu pristupuje vedomá vôľa, štát je i slobodným výtvarom človeka, presahuje ráz fyzikálny a biologický. Spoločnosťou vo vlastnom zmysle je len pospolitosť ľudská. Ľudia štátnu organizáciu budujú na duševných stykoch a na základe reči. A ako sa reč, výraz myslenia a slobody, líši od hrubých zvukov, ktorými zvieratá dávajú najavo iba svoju priazeň či nechť, tak sa podľa Aristotela líši štát od stádového života zvierat. Iba človek má zmysel pre spravodlivosť a bezprávie, pre dobro a zlo, pre mravnosť, ktorá je základom rodiny, štátu a každého spoločenstva, len človeka združuje „etický cit“, kým u zvierat ide o obyčajný pud. Štát preto náleží do oblasti duchovnej. Trvanie života v štáte má tiež vonkajšie podmienky v rôznych prírodných silách, ktoré sa ľudskou činnosťou nedajú zmeniť. Preto si Aristoteles všíma tiež vplyv prírodného prostredia, podnebia, pôdy, rasy a prirodzených, vrozených ľudských pudov a vlastností. Hlavným činiteľom je tu ale človek svojím rozumom a vôľou.

Aristoteles síce výslovne nesformuloval princíp ľudskej motivácie, s určitosťou však potvrdzuje dva body, ktoré tento princíp prináša: 1. Rozkoš a slasť nie sú v žiadnom prípade vždy výsledkom návratu do normálneho a zdravého stavu alebo výsledkom vymyslenia nedokonalosti; mnohé druhy rozkoše a slasti skôr vznikajú pri rozvíjaní našich schopností. 2. Vykonávanie našich prirodzených schopností je najdôležitejším ľudským dobrom.

Podľa prekladateľa Rétoriky Antona Kříža (Aristotéles, 2010) bol Aristoteles presvedčený, že existuje pravda objektívna. Pravda existuje vo veciach a potom v rozume; neriadi sa teda podľa nás - pravda subjektívna - ako mienili sofisti, ale že my sa musíme riadiť podľa nej. Veci sú dané a my sa musíme snažiť, aby sme ich poznali, aby sme pravdu našli, pokiaľ je to možné, lebo je tu mnoho prekážok. Jedny vyplývajú zo samého subjektu (nedokonalosť zmyslov, vplyv nadania, prostredia) a druhé zo samého objektu (látka vo veciach je niečím neobmedzeným, neurčitým). Poznanie pravdy je teda výtvar objektívne-subjektívny. Objektívny, keďže je o veciach a je nimi privodené, subjektívny, keďže je výsledkom subjektu a obsahuje to, čo je potenciálne obsiahnuté v subjekte. Pravda potom záleží na výpovedi, že existuje čo skutočne existuje a nie je to čo nie je. Tým sa musí riadiť aj rétorika.

Podľa autorovej Rétoriky (2010), veľký význam má vzdelanie a výchova. Vzdelanie pôsobí na myslenie a podporuje ľudskosť, ktorou sa zušľachtuje každá vloha. Aristoteles bral vo všetkom zreteľ na všetky zložky ľudskej bytosti a života, preto ani užitočnosť úplne nezamietal. Aj užitočným je nutné zaoberať sa potiaľ, potiaľ neznižuje, pokiaľ nerodí dušu neschopnú na úkony cnosti.

V Rétorike (2010) vychádzal Aristoteles z toho, čo existuje. Preto tiež kladie dôraz na to, aby rečník, ak má jeho reč mať účinok, dokázal s ľuďmi jednať, teda aby ich poznal. Musí vedieť ako ich viesť k dobrému. Musí mať teda psychologické znalosti, musí vedieť akí ľudia sú, aká je ich povaha, charakter, a aká je spoločnosť, v ktorej žije. Rečník si musí byť vedomý vzájomnej súvislosti medzi spoločnosťou a jednotlivcom. Preto má poznať aj podstatu ústav, ich účel a cieľ, pretože to má vplyv na povahu, ako naopak povaha ľudí zase pôsobí na utváranie štátneho zriadenia, a podľa toho musí svoje reči skladať, aby na povahu pôsobili. A musí poznať aj logiku ľudí.

Myslím, že k citovaným myšlienkam niet čo dodať. Len mať dostatok času a schopností hlbšie si Aristotelove múdra osvojiť a podľa nich sa riadiť.

Literatúra:

- Aristotelés (1984). Člověk a příroda. Praha: Svoboda, Antická knihovna
- Aristoteles (2011). Etika Nikomachova. Bratislava: Kalligram, spol. s r.o.
- Aristotelés (2010). Rétorika. Praha: Petr Rezek
- Aristotelés (2009). Politika. Praha: Petr Rezek
- Aristotelés (2009). Poetika. Martin: Thetis, s.r.o.
- Aristotelés (2010). Magna Moralia. Praha: Petr Rezek
- Brugger, W. (1994). Filosofický slovník. Praha: Naše vojsko
- Remišová A., (ed.) (2008). Dejiny etického myslenia v Európe a USA (2008). Bratislava: Kalligram
- Vacura, M. (2009). Systém kategorií u Aristotela. In E-LOGOS, Electronic Journal For Philosophy 20/2009, Vysoká škola ekonomická Praha.
- Stanfordská Encyklopédia Filozofie na <http://plato.stanford.edu/entries/aristotle/>